

DR. LITERÁTY ZOLTÁN

Mit jelent a narratív igehirdetés?

Valaki egyszer magánvéleményben így fogalmazott: a narratív igehirdetés esetében nem lehet megkülönböztetni a mesét a prédikációtól. Máskor egy diák fogalmazta meg így a véleményét: „El kell döntení, hogy mit akarunk, prédikálni vagy Walt Disney mesedélutánt tartani.” Ha a narrációra, mint valóságtól elrugaszkodott fikcióra, önfelédtt és öncélú szórakozásra gondolnék, akár Arany Jánostól is vehetném az idézetet: „Nem mese az gyermek...”

Leegyszerűsítve tehát: a sztori nem prédikáció, a prédikáció nem sztori. Magyarul fogalmazva: az igehirdetés nem mese, a mese nem igehirdetés.

De mégis lehet-e narratív igehirdetésről beszélni, beszélgetni?

Jelen tanulmányomban nem célom a mese kontra prédikáció vitába beszállni. Nem kívánom a narratív igehirdetést és a tételes prédikációt szembeállítani egymással. Nem kívánom az előbbit felülértékelní az utóbbi rovására. Úgy gondolom, mindkettő nagyon értékes és célravezető a maga nemében és saját céljainak megfelelően.

Célom tehát „az egyik jobb, mint a másik” gyözködés helyett a narratív igehirdetés bemutatása, mégpedig saját rendszerén belül. A sorrendet előbb

1. a rendszer, mint narratív fordulat (narratív szemlélet), majd
2. a narratív teológia felvázolásával kezdem, ezt pedig követi
3. a narratív homiletika bemutatása.

Mindennek alapja elsősorban az a filozófiai háttér, amely a történészerű, eseményszerű létmegértés keretén belül akarja a saját életjelenségeit értelmezni és értékelni. (A narratív teológiát és homiletikát is csupán ebben a rendszerben lehet helyesen megközelíteni.)

A történészerű létmegértés nem új jelenség kultúránkban, bár a megfogalmazás Ricoeurtól származik. Pl. az Ószövetség népének létértelmezését meghatározta a történet- és történelemszemlélete. Hogy ne idegen szerzőket hozzak példaként, egy magyar teológus idézetét hadd hozzam itt! Pákozdy írja, hogy Izráel Istene a történet Istene. Az Ószövetség népe egyértelműen saját történeteiben fogalmazta meg Isten ismeretét. Isten szabadító Isten. Ez a szabadító tett pedig történetben él. Ez a történészerű narratív gondolkodás ugyanúgy jelen van az Újszövetségben is. Nem csupán az evangéliumok elbeszéléseiben, Jézus gyönyörű dramaturgiájú példázataiban, de a levelekben ugyanúgy. Az előbbieket közös mezője az eseményszerű létértelmezés. Ahol Isten jelen van, ott történik valami. A történetek pedig idővel szöveggként állnak előttünk, melyek Isten hatalmas dolgait örökítik meg számunkra az évezredek múltjából.

Az eseményszerű létértelmezés tehát alapjaiban meghatározta a Biblia szemléletét, legalábbis a keresztyén üzenet hellenizálódását megelőző időszakban. Korunkban újra felfedezett területté vált a Biblia és a teológia narratív módon történő megközelítése, amely új távlatokat nyitott nem csupán a rendszeres teológia és a bibliai teológia, hanem a gyakorlati teológia számára is.

Narratív fordulat

Mindennapi életünk, kultúránk, történelmünk, a magunkról való gondolkodás, az önreflexió alapvetően elbeszélő jellegű, azaz narratív. Az ember a narratívában képezi le saját világát, saját életét és saját identitását is. A múltunkra való visszatekintés, a jelen és a jövőkép(ek) értelmezése, az időiség struktúrája egyértelműen történészerű létmegértéshez vezet el minket.

Am a narratív gondolkodás manapság már túlnőtt az egyszerű történetek értelmezésén és rendszerezésén, a tudományokra nagy hatást gyakorló, 70-es években történt folyamatot ma előszeretettel nevezik narratív fordulatnak. Ez azt foglalja magában, hogy a narratíva jóval általánosabb kategória, mintsem mesék és elbeszélések vizsgálata. A strukturális szövegelemzéshez képest más típusú diszciplínákban is megtalálható. Főleg a társadalomtudományokra (történettudomány, filozófia, szociológia, politológia, pszichológia, s újabban a teológia is) jellemző, hogy tárgyuk sajátossága azok narratív jellege. Ez azt jelenti, hogy a különböző tudományágakban egyaránt hasonló mozzanatok jelentkeznek tárgyuk jellegét és saját diszkurzív stratégiáját illetően. Ezek a közös mozzanatok, párhuzamos szabályszerűségek alkotják aztán a narrativitás tudományos rendszerét, amely a teológiai vizsgálódásban is alkalmazható.

Keszeg Vilmos szerint a különböző eszmeiségű antropológiák az embert ezeddig sokféleképpen különböztették meg. Volt már homo faber, azaz mesterember, aki technikai eszközöket készített, hogy azokkal a természetet meghódítsa. Nemrég Hans Jonas német filozófus azt állította, hogy a homo fabert megelőzte a homo pictor, a képeket festő ember, aki a biztonságos barlangok mélyén a falra rajzolta (kivetítette) félelmeit, pl. azokat az állatokat, amelyek az életét veszélyeztették. A homo pictor a képi utánpótlás mágikus erejével akarta őket ártalmatlanná tenni. Kép, technika.

2002-ben Keszeg Vilmos néprajzkutató a *homo narrans* elnevezést hozta be a közös gondolkodásba.¹ Ami az embert kezdettől fogva minden más élőlénytől megkülönbözteti, az a mesélés. Az ember nemcsak azért beszél, hogy közöljön valamit, vagy hogy utasítson, hanem azért is, hogy történeteket mondjon el. „Mindennek, ami körülöttünk van, története is van – írja Keszeg Vilmos –, a dolgoknak éppen úgy, mint az embereknek. Minden a története által válik a kultúra részévé. A történet olyan eszköz, amely közvetíti a történelem és a személyes világ között, (...) koherenciát teremt az emberek köré (...). A narratívum mint intézmény fölülte áll az embernek, összefüggővé teszi életpályáját, jelentéseket tulajdonít cselekvéseinek. A homo narrans azonban nemcsak jellemez, értelmez vagy szórakoztat a történeteivel, hanem ezt kiterjeszti egész életére. Az élet nem más, mint események sorozata, mely egyfajta „narratív identitást” kölcsönöz neki. Tengelyi László fogalma ez a szóösszetétel: narratív identitás. „[Ö]nmagunk maradhatunk anélkül is, hogy ugyanazok maradjunk, mint akik voltunk; az önzönosság (ipseit) nem kívánja meg azt, ...hogy lényünknek legyen valamiféle magva, amely minden változás közepette megőrződik, nem vonásaink állandósága, jellemünk szilárdsága, és nem is meggyőződéseink változatlansága teszi, hogy önmagunk maradjunk, hanem hogy minden átalakulás, amelyen életünk során keresztülmegyünk, egyetlen egységes történet keretei között elbeszélhető. Ezt jelenti az a kijelentés, hogy az ipseitás nem más, mint narratív identitás.”²

Az amerikai narratív diskurzusban Walter Fisher vezette be a narratív paradigma fogalmát.³ Szerinte az értelmünkre ható kommunikáció valamennyi formáját olyan történetként kell felfogni, amelyet a történelem, a kultúra és a jellem alakít. Fisher célja az volt, hogy a didaktikus vagy leíró kommunikáció mellett alapvető létjogosultsága a narratív kommunikációnak van. Az ő antropológiai modellje Keszegével egyezik meg, azaz „az emberek történetmesélő lények” – mondja ő –, leginkább ez határozza meg az emberi érintkezés lényegét. Szerinte mi, emberek „véget nem érő történetek, konfliktusok, jellemek, kezdetek, közepek és végek soraként éljük és értelmezzük az életet.”⁴ Ez pedig elegendő ok arra, hogy az emberi kommunikáció valamennyi formáját történetként értelmezhetjük. A narratív paradigma fogalma a 70-es évek tudományszemléletére adott válasz. Azaz Thomas Kuhn⁵ szerint egy tudomány szilárd építményét az általánosan elfogadott paradigmák jelzik. A kommunikációkutatók olyan egyetemes paradigmára törekedtek, amely tökéletesen lefedi a kommunikációs viselkedést, azaz jó alapot biztosít a kommunikációelméletek számára. Így javasolja többek között azt, hogy a narratív paradigmát ne speciális retorikaként közelítsük

meg, hanem egy olyan alapzatként, amelyre az egész retorika felépíthető.⁶ Az előbb idézett főműve bibliai idézettel kezdődik. „Kezdetben volt az Ige (Logos).” Ahogy írja, a görög logos szó egyszerre jelentett történetet, érvet, értekezést, elvet, koncepciót, gondolatot, azaz a kommunikáció valamennyi formáját. Szerinte ebben az időben a képzelet és a gondolat még nem különült el egymástól. A filozófusoknál figyelhető meg az a speciális használat, ahol a logos jelentése a gondolat, az állítás felé mozdul el. Ennek következménye, hogy a képzelet, az esztétika, a művészet másodrendűvé válik. A történetek nem illettek a tiszta logikához, hiszen csak az érzelmekre tudtak hatni, inkább a rászedés, mintsem a nemes meggyőzés eszközei lettek.

Ez a küzdelem a tiszta logika és az érzelmi ráhatás, a racionalitás és az emóciók között nem csak az ókort, de egész kultúránkat azóta is folyamatosan jellemzi. A tanulmány bevezetésében említett vita ugyanerről a feszültségről szól.

A következőkben azt vizsgálom meg folytatva az előző gondolatmenetet, hogy a narráció hogyan és hol kapott helyet a klasszikus retorikában mint kommunikációelméletben.

Narratíva a klasszikus retorikában

Arisztotelész Retorikájában azt olvassuk, hogy a narratio a beszédműnek az a része, amelynek helye a tractatio (feldolgozás) első szakaszában, az inventióban (feltalálásban) van. A bevezetést a beszéd tárgyának meghatározása, azaz a narráció követi.⁷ „A beszéd több pontján szükség van elbeszélésre, az elején olykor nincsen. A tanácsadó beszédben ritkán fordul elő elbeszélés, mert eljövendő dolgokról senki sem számolhat be; de ha mégis van elbeszélés, múltbeli dolgokról szól, hogy felidézvén azokat, okosabban tanácskozzanak a jövőről.”⁸ Hogy a narráció nem csupán a bevezetés után használható Arisztotelész szerint, hanem a beszéd többi részén, illetve a beszédformák mindegyikében is bevethető, azt az előbbieken említett narratív paradigma alapján javasolhatja. Nem pusztán pragmatikai okokból (informálás, megértés), hanem antropológiai megfontolásból. Azaz az élet eseményei, történései, mozzanatai, hozzákapcsolódó személyek és jellemek, az egész külső környezet egy nagy személyes történetként kerül rögzítésre és feldolgozásra (interpretálásra).

Alapvetően a narráció mégis a beszéd, mégpedig a bevezetés után következő azon része, ahol az eset valós vagy valószínű részletei kerülnek bemutatásra. Azaz a beszélő az összegyűjtött anyagot itt alakítja át témává. Itt látszik meg, hogy melyik részlet kap nagyobb hangsúlyt, amely részletek majd a bizonyítás során érik el végleges céljukat. Quintilianus figyelemztet, hogy a narrációban még nem bizonyíthatunk, mivel itt még a hallgató nincs felkészítve rá. Itt éppen a felkészítés történik. Az elbeszélés tehát ebben a rendszerben maga a tényfeltárás, a személyek, helyek, idő, okozatok stb. megnevezése. Ugyanakkor az elbeszélés az ügy egyfajta definíciója is, azaz az érvelés forrása.

Több fajta elbeszélést különböztetünk meg.

- Prodiégésis – azaz rövid elbeszélés (tömör, lényegre törő, céltudatos).
- Hypodiégésis – bővített elbeszélés (a valószínűség megerősítésére alkalmas, részletesen beszél első hallásra talán lényegtelen dolgokról is, ám ezek a bizonyításban nagy szerepet kapnak).
- Antidiégésis – ellenvéleményt, cáfolatot megfogalmazó elbeszélés.
- Kitéró példázatos elbeszélés – a témát egy analógiával vagy egy példázattal ismerteti.

Az elbeszélések elengedhetetlen része a belső rend. Ez kétfajta lehet: természetes és mesterséges. Az előbbit a kronológia, a tér, az ok-okozat stb. szervezi, míg az utóbbit maga a beszélő szervezi az ügynek és a témának megfelelően.

Az elbeszélés antik kritériumai közé tartozott a rövidség, a világosság és a valószínűség (ld. Cornificius). Ezek biztosították a befogadhatóságot, érthetőséget és a behelyezkedés lehetőségét.

A klasszikusok a valóban megtörtént vagy a valószínű dolgok előadását egyértelműen a meggyőzés, a törvényszéki beszédben pedig a bizonyítás szolgálatába állították. Ez a narrációnak egyfajta eszközjellegét tulajdonít, amely a beszéden belül speciális céllal van felruházva. Ebben az értelemben a görög-római retorika a meggyőzést/bizonyítást tartotta elsődlegesnek, míg a többi beszédrész ennek rendelte alá. A prédikációhagyomány ún. illusztratív elmélete így könnyen érthető módon a klasszikus retorikai rendszerből merített. A gondolatot, a tartalmat megvilágítja egy analógia, egy kép, egy példa vagy egy történet. Ahogy C. H. Spurgeon, a 19. század nagy hatású igehirdetője írta, az illusztráció olyan, mint egy ablak, fényt vet a tárgyra, levegőt enged a levegőtlen szobába.⁹ A narratológia 20. század végi értelmezéséhez képest tehát az antik retorika teljesen eltérő módon tekintett az elbeszélés funkciójára.

A narráció bibliai (keleti-sémi) megközelítése szintén különbözött az antik retorika fogalmaitól, s bizonyos értelemben közel áll a mai narratív elméletekhez. Például Nátán próféta nem jogi úton (törvényszéki beszédben) bizonyítja Dávid király bűnösségét, hanem egy példázat elmesélésével. A király önmaga felett mond ítéletet. A meggyőzés eléri célját, Dávid bűnbánatot tart, és elfogadja büntetését.

Érdekes kutatásnak tartom George Kennedy 1998-ban kiadott összehasonlító retorikáját.¹⁰ Kutatásának célja, hogy a görög-római kultúrán kívül eső társadalmakban, azaz ott, ahol nincs pontos megfelelője annak, amit mi retorikának nevezünk, hogyan vitatták meg egymással az emberek a problémáikat. Több olyan kultúrát is megnevez, ahol a vitatkozó felek számára a bíró egy közmondással vagy egy rövid történettel válaszol. A vitapartnereknek a hallott történetből kell levonni a megfelelő következtetéseket.

Ám ez a fajta ismeretszerzés nem idegen az európai gondolkodástól sem, azaz az analógiás érvelést alkalmazó retorikai hagyomány végigkíséri a kommunikáció történetét. (Pl. amikor a szónok állítását egy anekdotával vagy egy történettel támasztja alá.) Ezeket a történeteket exemplumnak hívjuk, azaz Arisztotelész szerint ez az ún. retorikai indukció: a példa. A középkorban különösen kedvelt volt a példa használata. Egy különös korai irodalmi mű, amelyet általában a modern európai regény kezdetének tekintenek, teljesen az exemplumokra épül. Ramon Llull katalán filozófus és író 1288–89-ben írt Félix avagy a csodák könyve című regényére gondolok. Félixet elküldi az apja, hogy menjen el a nagyvilágba, és próbálja kideríteni, hogy kora kereszténysége miért távolodott el az apostolok és a vértanúk hitétől és világától. Félix rendszerezetten dolgozza fel a rábízott feladatot. Hierarchikus sorrendben olvashatunk Istenről, az angyalokról, az égről, a növényekről egészen a pokolig. Félix érdeklődik, beszélget, kutat. Ám nincsenek definíciók. A kérdésekre („Ki Isten?”, „Kik az angyalok?”) egy vagy több történetet mesélnek el neki. A regény vége beszédes. Félix most már mindent tud. Egy kolostorban él, ahol a barátok mély tisztelete övezi. Amikor meghal, a temetésén a pap elmeséli a többieknek Félix életét. Az egyik szerzetesre ez nagy hatást gyakorol. Megjegyzi az összes történetet, és a felettesei engedélyével ő is útra kell, hogy „második Félix”-ként járja a világot. És így tovább. Újabb és újabb Félixek támadnak, akik az igazságot, ismereteket, törvényszerűségeket keresnek a világban, s ezeket meg is találják a történetek összetett és nagy szövevényében.

Ha a retorika narratív lehetőségeit vesszük szemügyre egyházi kereten belül, hétköznapi jelenség szintjén is látszik, hogy a személyes és hiteles hittörténetek nagyobb meggyőzőképességgel rendelkeznek a direkt kommunikációhoz képest. Ezt azok a kommunikációs kísérletek is bizonyítják, amelyek szerint a kognitív és affektív szféra befolyásolásában a kapcsolati tényező (pl. a respektált beszélő, barát, gyülekezeti tag stb.) legalább 70%-os aránnyal bír.

Narratív teológia

Ebben a részben nem a teológia és történeti, filológiai segédtudományainak messzire visszanyúló kapcsolatáról, hanem arról a kezdeményezésről szeretnék röviden írni, amelyet a teológusok fogalmaztak meg a 20. század utolsó negyedében. A legjelesebb képviselők közé tartoznak a Yale egyetem kutatói: George Lindbeck, Hans Frei, Ronald Thiemann, vagy a legfontosabb írásokat publikáló Johan B. Metz, Harald Wienrich, Paul Ricoeur Európából.

A teológiai irányzat eredete nem köthető egy emberhez vagy iskolához, de abban egyetértés mutatkozik, hogy Erich Auerbach korszakalkotó művéhez¹¹ kapcsolják a kezdeteket. Azaz ő nyitotta meg az utat a bibliai elbeszéléskutatás teológiai alkalmazására. A legtöbben a narratív teológiát egészen Barthig vezetik vissza, aki új tekintéllyel ruházta fel a Szentírást, mint Isten történetét. Richard Niebuhr szerint Isten a történelemben jelenti ki magát (egyiptomi és babiloni szabadulás, Jézus szabadítása), s emiatt a kijelentés legjobb kifejező formája az elbeszélés,¹² mivel a felvilágosodás szelleme nem kedvezett a történetszerű igazságismeretek kifejezésének. Az első jelentős munka Hans Frei tollából látott napvilágot 1974-ben,¹³ amelyik kemény kritikával illeti a felvilágosodás gondolkodását tartalomról és formáról. Szerinte ez a kor leszűkítette a teológiát általános racionális elméletekké, s ez szükségszerűen elvezetett az elbeszélő könyvek leértékelődéséhez, illetve a történelemnek nincs szerepe a teológiában, csakis a racionálisan felépített alapelvek bizonyítása és csiszolása a feladata. Ide sorolható Bultmann mítoszتانítás is, aki szerint az időtlen Jézus lényege kiemelhető az őt elénk táró elbeszélésekből. Ha meghatározzuk Jézus időtlen jelentőségét, akkor az elbeszélések elvesztik értelmüket, azaz a tartalom az elsődleges, a kijelentés formája pedig legjobb esetben is másodlagos.

Egy másik írásra¹⁴ is utalok, amely érdekes módon nem a bibliai elbeszélésformát teszi meg érvelése alapjául. Johan B. Metz teológiailag indokolja az elbeszélő tradíció szükségét, azaz az elbeszélő emlékezet fontosságát. Metz a hangsúlyt a hitvallásbéli tapasztalatokra helyezi, amelyek közlésére sem a rítus, sem a dogma nem volt képes alkalmas formát biztosítani. Egyedül a történetszerű elbeszélés az a megnyilatkozás, amiben a világtéremtés, a feltámadás, a szenvedés-, megváltás- és üdvtörténet közölhető.

Ricoeur szerint az eseményszerű létmegértés és önértelmezés biztosítja a narratív teológia és bibliakutatás alapjait. Azaz a Szentíráshoz vonatkoztatva, látni kell, hogy a Bibliában leírtak nagy része „elbeszél hitvallás”-ként jelenik meg. Különböző hittartalmak, mint pl. a teremtéstörténet, az özönvíz, a szabadulás, a törvényadás, a fogság, az evangélium, a megváltás stb. az emberi tapasztalat területén eseményszerű, történetszerű közlésekben ölt formát. Az üdvtörténet nyelve tehát nem argumentatív, hanem narratív. A szenvedéstörténetet sem lehet csak argumentatív módon magyarázni: ez alapvetően memoratív-narratív teológia. Az emlékezéselbeszélés tehát viszonylagossá teszi az argumentatív teológiát, s ez a történet és a magyarázat viszonyának újragondolását sürgeti. Nem tartható az álláspont, amely szerint az evangéliumra a mesélés, a teológiára pedig az érvelés feladata hárul.

Pedig ahogy az elején utaltam rá, a Logos kezdetben formáját tekintve is Logos volt, azaz minden kifejezési formára szabad volt, többek között a történetszerű, eseményszerű elbeszélésekre is. A felvilágosodás által hozott megközelítés és a narratív megközelítés vonalán keletkező feszültség viszont már jóval korábban jelentkezett a teológia fejlődésében. Mégpedig a keleti-sémi Történet hellenizálódása kapcsán. Ui. a keresztyénség jellege a hellenizálódás folyamatában alapvetően megváltozott. Nem a Logos narrativizálódott, hanem fordítva, a narráció tűnt el a logikafogalmi rendszer sűrűjében. A bibliai történetekben még viszont érdekes módon a folyamat visszafelé hatott, azaz nem a történet vált fogalomszerű absztrakt tartalomká, hanem a Logos vált történetszerűvé.

Visszatérve Metz cikkéhez, a ránk ruházott közvetítés felelőssége alatt három dolog bízott igazán ránk, ha nem szeretnénk az anakronizmus vagy a felületes modernkedés

csapdájába esni. E három dolgot a rendszeres teológia területéről kölcsönzi: emlékezés, elbeszélés, szolidaritás. Emlékezünk szabadságunkra, saját Istennel való történetünkre, mint Isten tettére. Ez az emlékezés elsősorban memoria passionis, szenvedésre emlékezés. Emlékezni azokra, akiket a történelem eszközül feláldozott a fejlődés oltárán. Ez az emlékezés megvéd bennünket attól is, hogy elfogadjuk: mások szenvedésére szükség van a mi előrehaladásunk érdekében. Az elbeszélés tehát azokról szól, akik szenvednek, szenvedtek. Az elbeszélő velük vállal szolidaritást.¹⁵ Azért vállal szolidaritást, mert a megszabadulás, a szabadság reményében mesél az elnyomottaknak, elfeledetteknek. Ebben az értelemben ez a teológia politikai teológia. Alapja az első keresztyének hitgyakorlata, akik egymásnak mesélték el Jézus szenvedéseit, halálát és feltámadását, s ezen az emlékezésen, történeten és szolidaritáson keresztül értelmezték a saját helyzetüket is. Metz szerint tehát az elmesélt történet minden esetben értelmezett történet is, azaz az narráció és az argumentáció egybetartoznak.¹⁶

Milyen hatással van a narratív teológia a narratív homiletikára?

Ez a narratív teológiában zajló feszültségforrás hasonló módon hat ki a homiletikában zajló párbeszédre is. Elsődleges kérdésként jelentkezik a tartalom és a forma elválaszthatósága vagy elválaszthatatlansága. A narratív megközelítés szerint a tartalom nem desztillálható a formától.

Ahogy a Bibliában a történetek nem illusztrációk egy gondolathoz, hanem kifejezési formák, úgy a prédikációban is a történeteknek nagyobb a relevanciájuk, mint másodlagos reflektorfenyek. Vályi Nagy Ágnes szerint egy narráció akkor nem válhat ideologikussá, ha több, mint a mondanivalók illusztrációja. Amennyiben egy narráció csupán illusztráció, akkor nehéz megszabadítani az allegorizáló megközelítéstől. Az allegória helyett viszont a metafora képes biztosítani azt az önmagán túlmutató tevékenységet, ami a forma relevanciáját is megőrzi.¹⁷

A narratív teológia hatása a narratív homiletikára sokszor félreértett. Amikor azt hisszük, hogy beszélünk valamiről vagy valakiről, akkor narratív módon prédikálunk. Éppen ellenkezőleg. A leírás nem feltétlenül jelent narrációt. Az argumentáció előszeretettel használja pl. a leírás eszközt (ld. klasszikus retorika). A narratív homiletika (ahogy a narratív teológia is) történésben gondolkodik. Amennyiben a prédikációban az Isten nem csupán egy leírás tárgya, jobb esetben személye lesz, hanem „történni” kezd, azaz történetté válik, akkor kezdünk el beszélni narratív prédikációról. A narratív prédikáció azt mutatja be, ami Isten jelenlétében megtörténik. Éppen ezért a narratív prédikáció formája rendkívül sokszínű. Nem vethető össze például a tételes (tematikus) beszéd Arisztotelésznél már jelenlévő csaknem két és fél ezer éves múltjával. A narratív igehirdetés hangsúlya tehát nem a didaktikán, hanem a történeten magán, illetve a történethez való viszonyuláson van, azaz a történet milyen történést indít el bennünk. Megnyílunk vagy elzárkózunk, megbátorodunk vagy elbátortalanodunk, vigasztalást kapunk vagy elcsüggedünk... A hitünk nem fogalmakban, hanem eseményekben, mégpedig átélt élményekben artikulálódik a saját magunk számára.

A narratív igehirdetés bátorító és vigasztaló jellegét abból a kiindulópontból meríti, hogy ha Isten képes volt ezekre a nagy tettekre valamikor régen, akkor ma is képes azokat véghezvinni, mégpedig a hallgató életében. A hit (a maga teljességében, értelmi, érzelmi és akarati szférájában) tehát aktivizálódik, nem pedig elsorvad a narratív igehirdetés hallgatása közben.

A következőkben a narratív igehirdetés két modelljét villantom fel. A narratív igehirdetéssel szemben történő elzárkózás vagy vitakényszer részint érthető, hiszen amennyire kizárólagos és általános igénnyel lép fel az érvelő prédikáció, éppen úgy a narratív igehirdetést képviselő teológusok is sokszor átesnek a ló túloldalára azzal a túlzással, hogy

mivel a Bibliában minden narráció, úgy az igehirdetés sem lehet más, csakis narratív. Ez a fajta megközelítés távol áll tőlem. Csupán annyit kívánok képviselni, hogy van létjogosultsága a műfaj szerinti igehirdetési formának, azaz narratív alapigéről nem csak lehet, de hasznos is narratív módon prédikálni. Ez sokszor nem is formai változásokat igényel, hanem csak egyszerűen szemléletbelit. Éppen ezért következő ismertetésem talán meghaladja a „dióhéj” mértékét.

Új Homiletika

A „New Homiletic”-nek elnevezett irányzat Amerikában fejlődött ki és élte virágkorát a 20. század utolsó negyedében, azaz időben pont egybeesett a narratív eszmélődéssel, sok impulzust kölcsönözve tőle. Általában nehéz megérteni azt a folyamatot, amiben az Új Homiletika azzá vált, ami lett, mert míg Európában az igeteológia homiletikája dogmatikai alapon mereven elzárkózott a kísérleti gyakorlattól, addig Amerikában kezdetektől úgy kezelte a szintén honos igeteológiai irány, hogy a prédikáció dogmatikai és definitív meghatározása nem ad kellő választ a gyakorlat által felvetett kérdésekre. Így a kísérletezés területe természetes módon volt adott. Ez egy nagyon nagy különbség a 70-es évek Amerikája és Európája között.

A prédikáció hogyanja így egyre nagyobb hangsúlyt kapott a tengerentúlon, de ugyanakkor nem különült el a prédikáció tartalmi mélységeit kutató homiletikai irányoktól. A prédikáció formájáról való eszmecsereben többek között Grady Davis analógiája jelentett áttörést, amelyben egy élő organizmushoz, a fához hasonlította a prédikáció kifejlődésének folyamatát.¹⁸ A tartalom és forma elválaszthatatlan egysége ezekben az élő természeti képekre alkalmazott analógiákban kezdett legelőször megmutatkozni, és lett meghatározó gondolkodássá a korabeli homiletikai diskurzusban. Ui. ami él, az csak abban a formában képes életre kelni, amiben kifejlődik.

A *New Homiletic* abban az értelemben új, hogy a tradicionális és kerygmátikus igehirdetéssel szemben a nyelvesemény fundamentumaira, valamint módszertanilag az induktív irányra alapoz. A *New Homiletic* filozófiai alapjait az új hermeneutikában találta meg. Az új hermeneutika azt hirdette, hogy a „hermeneutikai kör” segítségével az egyén és a szöveg együtt kel életre. Ez azt jelenti, hogy a magyarázó nem csupán újra kifejti a szöveget a címzetteknek, hanem új módon mondja el, alkalmazkodva az új szituációhoz, mert a szöveg nyelve néha elhomályosíthatja a szöveg jelentését. A szöveget nem körülírni kell a jelen számára, hanem a szöveget és a jelent is interpretálni kell, mégpedig ezt a két horizontot – amennyire csak lehet – egyesítve.¹⁹ Fuchs ezt nevezte nyelvesemélyné.

A nyelvesemény (vagy beszédaktus elmélet) eredményei tehát már nemcsak elméleti, hanem gyakorlati szinten is jelentkeztek a homiletikában. Így a legtöbb homiletikus a prédikáció „lakmuszpapírjává” tette azt, hogy „Mi történik a prédikációban?”. Itt elsősorban nem az igazság közlésének megtörténése lett az alapvető (elvi) kérdés, hanem gyakorlati szempontból az, hogy mi történik abban a közel fél órában, amikor a prédikátor beszél a hallgatókhoz. A cél az volt, hogy a hallgató is aktív részesévé váljon ennek a nyelvesemélyné, azaz saját maga szerezzen tapasztalatokat és ismereteket az igehirdetés eseményében. Az igehirdetés az Isten jelenlétében, valóságában végbemenő esemény által válik eseménnyé (*event*). Ennek az eseménynek a legfontosabb kritériuma a tartalmi és formai egység megbonthatatlansága. Mint ahogy az életben minden tartalom csak a saját formájában ragadható meg, úgy a teológia és hit területén még az absztraktumok is függenek kifejezésük formai sajátosságaitól.

Az új homiletika másik tartóoszlopa a tartalom és forma egysége mellett az, hogy a prédikáció időben lezajló esemény, azaz a történelem részeként csakis folyamatként lehet szemlélni. Nem lehet kiragadni és elvont fogalomként kezelni, csakis megtapasztalt időként

lehet rá tekinteni. Így aztán a tapasztalás és az élmény kérdése meghatározó részévé válik az új homiletikáról való párbeszédnek.

Az új homiletika módszertana az indukcióra alapult. Nem általános, hanem konkrét hitigazságokat igyekezett megosztani a hallgatókkal, akik azután megalkothatták saját általános igazságukat. Ha az igehirdetés jól fejlődött ki és elérte célját, akkor a hallgató által levont általános következtetés és a Biblia általános igazsága megegyezett. Ezt a módszert az esztétikai alapon vizsgált valóság és a nyelv egysége képes biztosítani, azaz a nyelv itt már nem meglévő igazságok (a valóság) instrumentuma, hanem a valóság a nyelv produktuma. Így tehát a valósághoz hűen ragaszkodó prédikáció csakis nyelvi formán keresztül képes a valóságot megragadni és azt eseményé tenni.

Fred B. Craddock – a sztori helye és szerepe

Nem csak az amerikai területen mérföldkőnek számító könyvet publikál 1971-ben *As one without authority* (Mint akinek nincs hatalma) címmel. A cím félreérthetetlenül a Mt 7,28–29-re vonatkozik. „Amikor Jézus befejezte ezeket a beszédeket, a sokaság álmétkodott tanításán, mert úgy tanította őket, mint akinek hatalma van, és nem úgy, mint az írástudóik.” A „hatalom nélküli” prédikátoroknak címzi elsősorban művét, melyben elvi és módszertani változtatásokat javasol.

Craddock homiletikájának elvi alapjait többek között Heidegger, Austin, Ebeling és Walter Ong, amerikai jezsuita nyelvészprofesszor és filozófus adják. Heidegger Hörderlin és a poétika lényege²⁰ című tanulmányára alapozva állítja, hogy az emberi létezés nem más, mint „párbeszéd” (*conversation*).^{21, 22} Az igehirdető egyszerre hallgató és beszélő. Az igehirdető Craddock rendszerében párbeszédben van a hallgatókkal. Hallgatja őket és beszél hozzájuk. Ez a fajta igehirdetői etosz eltér a korábban hangsúlyozott igehirdetői személyiségképtől, amelyben a prédikátor isteni hatalommal felvértezve okítja a hallgatókat Isten dolgairól. Ez a fajta szemlélet Craddock szerint hibás, változtatni kell rajta.

Hat érvet hoz fel a változtatás mellett.

1. Az egyik az amerikai keresztyénség korabeli helyzete, pontosabban a *Social Gospel Movement* által hirdetett elvek hiányosságai. Amíg Európában vére menő viták zajlottak egy-egy teológiai igazság megvédése vagy megcáfolása érdekében, addig Amerikában a 19. század végén és a 20. század első felében az említett mozgalom mottója: tettek és nem szavak.²³ A keresztyén etikát a társadalmi térben kívánták beteljesíteni, mely önmagában fontos dolog, de ez ugyanakkor a szavak, a beszéd maximális leértékelődéséhez, sokak általi lenézéséhez vezetett. Ehhez társult az az általános társadalmi tapasztalat, hogy a szavak teljes mértékben elvesztették az erejüket. Ez természetesen a homiletikai gondolkodásra is hatást gyakorolt. „A homiletika kiindulópontja napjainkra eltolódott. A prédikáció struktúrájáról, egységéről, folyamatáról, textusáról folytatott megfigyelések csak egy alapvető felfedezés után jöhetnek szóba, mégpedig: mik a szavak és mit csinálnak. (...) Ez mutatja meg nekünk a problémák véghetetlen sorát, de ugyanakkor ez a felfedezés kínál számunkra számtalan megoldási lehetőséget a prédikálás megújítására.”²⁴

2. Ebelingre hivatkozva²⁵ a megújítás másik okát a tradicionális vallásos beszédben látja Craddock. Sajnálattal állapítja meg, hogy „az egyházban a szavak nem mennek nyugdíjba”.²⁶ Sok helyen nem csupán archaizált, hanem egyáltalán nem használt szavak jelentik az egyházat egy mai ember számára. A teológia tudományos nyelve ugyan biztonságot nyújt a prédikátornak, de Ebeling szavával élve így „gettónyelvvé” válik.

3. A harmadik és talán a legfontosabb tapasztalat, amely Craddock szerint változtatásra kényszerít, a „televízió hatása”. A vizualitás szerinte krízist eredményezett a szem és a fül funkciója között. Az oralitás szerepe és helye a televízió hatására nagyon megváltozott, vagyis az emberek hallása és beszéde is a képi világhoz kötődik erőteljesebben. A 60-as években sokan gondolták úgy, hogy az igehirdetés kommunikációs eredménye attól

függ, hogy képes-e úgy beszélni, ahogyan az emberek „ma látnak”.²⁷ Craddock ezzel szemben az oralitás szerepét kívánja visszaállítani, hiszen a szavak üressége nem a szavak lényege. A szavak üressége csak rossz használatuk miatt tapasztalható.

4. A negyedik érv a temporalitás érve, azaz a biztonságos várak elhagyása és újra a sátorban való lakás ideiglenessége a prédikátor szempontjából. Az egyháznak a térből az időbe kell kilépnie újra, ezzel is felvállalva az időbeliség és az ideiglenesség állapotát.

5. Az ötödik érv a változás mellett a már említett kapcsolati viszonyok megváltozása az igehirdető és az igehallgató között. A korábbi felállás egy igei hatalommal rendelkező igehirdetőt és egy tanításra váró hallgatóságot igényelt. Sok esetben ez a passzív igehallgatás kényelmes, de nem célravezető. Craddock szerint a demokrácia a szószerket is elérte, vagyis az embereknek igényük van arra, hogy az őket érintő kérdésekben aktívan részt vegyenek, és ebben az igehirdetés sem lehet kivétel. Itt jut szerephez a dialógus, a párbeszéd fontossága.

6. Végezetül pedig a hatodik ok a kommunikáció kérdése. Beszélni talán nem nehéz – véli Craddock –, de valamit közvetíteni már sokkal nehezebb. A kommunikáció mindig is küzd a hatásosság kérdésével, és mivel az igehirdetésnek része a kommunikáció, ezért ezt újra és újra végig kell gondolni.

Craddock módszertani javaslata szembefordul az addig megszokott és évszázadok óta használt metódussal. Ő a deduktív, levezető, megmagyarázó módszer helyett az induktív utat javasolja az igehirdetés folyamatában. A deduktív módszer még Arisztotelész tanítása nyomán főtételre és pontokra szedett magyarázatra tagolt retorikai elrendezés szerint formálja a prédikációt. A pontokon belül alpontok jelentkeznek stb. A prédikáció végén jut el az egyedi esetekig az applikációban, ahol legtöbbször morális tanítással egybekötve fejezi azt be. „Bárki, aki hatásosan szeretne prédikálni, figyelembe veszi a prédikálás módszerét. Tart-e valahová a prédikációja, és ha igen, akkor honnan hová szeretne eljutni. Ez a folyamat (mozgás – movement) alapvető fontosságú, nemcsak amiatt, hogy »valahova« eljusson az igehirdető miközben beszél, hanem azért is, mert ennek a folyamatnak magának kell tapasztalattá válnia ott, ahol az ígéről van szó. Tulajdonképpen kétféle irány van, ahogyan egy gondolat mozoghat előre: deduktív és induktív. Leegyszerűsítve, a deduktív folyamat az általános igazságtól halad az egyedi applikáció vagy tapasztalat irányában, míg az induktív fordítva. A homiletikában a dedukció azt jelenti, hogy megalkotsz egy tételt, pontokra és altételekre osztod, magyarázod és illusztrálsz ezeket a pontokat, végül applikálsz őket a hallgató egyedi helyzetére nézve. Mindenki felismeri, hogy ez a folyamat a tradicionális prédikációs gyakorlatot jellemzi. Ez a gyakorlat nem otthonos az amerikai földön, hanem Arisztotelésszel egyidős. (...) Más szóval, ha a konklúzió megelőzi saját maga kifejlődését, az a legtermészetlenebb fajta a kommunikációnak, kivéve ha az igehirdető saját autoritásával élve passzív hallgatókat igényel a folyamathoz.”²⁸

Ám a 20. század második felének embere nem pontokban és nem általános nagy igazságokban gondolkodik, mondja ő. Már a legelemibb szinten zajló oktatási módszer is mind az indukcióra épül fel, írja Craddock 1971-ben, ezért egy igehirdetést bárki anakronisztikusnak érezhet.²⁹ Az igehirdetésnek is át kell térnie az induktív útra. Ennek lényege, hogy az egyedi esetektől kell elindulni, hiszen az egyedi hallgatóknak egyedi eseteik vannak, és az általános igazsághoz kell megérkezni. „Az indukcióban a gondolat az egyedi tapasztalat felől, melyek ismerősen csengenek a hallgató fülében, az általános igazság konklúziója felé halad.”³⁰

Craddock az egyedi esetek megnevezése által azt kívánja elérni, hogy a hallgatók azonosulni tudjanak a prédikációban hallott esetekkel, hittapasztalatokkal. 1978-ban publikálta a szintén 1978-ban előadott Lyman Beecher Lectures anyagát az Overhearing the Gospel című könyvében. Ebben a művében Kierkegaard indirekt kommunikációjára alapozva³¹ vázolja fel az evangélium hirdetésének lehetőségeit. „(SK) (sic!) megértette, hogy az emberek inkább élnek képekben, mint gondolatokban, valamint azt is, hogy a belső

változás akkor történik meg, amikor ezek a képek egymással kicserélődve vagy módosulva nagyon mély szimbolikus tartalmat hordoznak. (...) SK a nyelv határainál lépkedett, (...) és új élményeket gerjesztett ezáltal.”³² Az információ nem hiányzik tehát, állapítja meg Craddock, de annál inkább hiányzik a story. Az evangélium eseménye átélésének egyetlen módja a sztori. Az elsődleges lehetőség, hogy a hallgatók hallgatódzni kezdjenek az evangélium felé. A narratívák képesek egyedül reprodukálni és rekreálni az eseményeket, és egyedül ez az újratapasztalás a narratívák elmesélésének érzelmi és imaginatív forrása. Ebben a hallgatódzásban két elem van jelen: a távolság és a participáció. A távolság szabadságot biztosít arra, hogy a hallgató megőrizhesse objektivitását, míg a participáció arra nyújt lehetőséget, hogy a hallgató áthidalja ezt a távolságot és azonosulhasson az üzenettel.

Ez az azonosulás teszi lehetővé, hogy a hallgató a maga tapasztalatain keresztül tevékeny módon részt vegyen az igehirdetésben. A prédikáció szavai eseményként kell hogy megjelenjenek a hallgató életében és gondolkodásában, azaz a hallgató ezáltal válik résztvevőjévé az igehirdetés eseményének. A következtetések levonását pedig meg kell hagyni a hallgatóságnak, hogy ők maguk alkossák meg a végső konklúziót, a hallgatónak magának kell eljutnia egyik pontról a másikra. Craddock ezt egy túra képével mutatja be, ahol a lelkészek a hegycsúcs megmászására egyhetes előnye van a hallgatókkal szemben. Sokszor már az igehirdetés bevezetése is konklúziókat tartalmaz, hiszen a megelőző napokban az igehirdető már rengeteget készült rá mentálisan és tudományosan. Ilyen esetben az igehirdető elmondja a hallgatóknak, hogy milyen is volt ez a fantasztikus út fel a csúcsra. A hallgatóknak azonban nem az igehirdető tapasztalatára van szükségük, hanem sajátjaik megélésére. Ezért az igehirdetésnek egy útnak kell lennie, amelyen mindenki együtt kapaszkodik fel a hegy csúcsára, és mindenki maga gyűjt tapasztalatokat az útról, és alkot a végén saját konklúziót. Craddock itt érzi fontosnak az igehirdető demokratikus viszonyulását a hallgatóihoz, aki felnőtt, érett emberként kezeli az igehallgatót, és megbízik benne annyira, hogy rá meri hagyni saját következtetésének megalkotását.

Az induktív prédikálás legfontosabb alapja az Újszövetségben található, mégpedig Jézus személyében, aki önmaga Isten induktív bemutatkozása az ember felé. Jézus például soha nem mondta, hogy aki látta az Atyát, az lát engem, hanem így olvassuk: „Aki engem lát, látja az Atyát” (Jn 14,9). „Az inkarnáció önmagában induktív.”³³ Jézus tanításai mind-mind élettörténeteken, analógiákon alapulnak, még a legmélyebb teológiai üzeneteket is egyedi esetekbe csomagolva mondja el, hogy mindenki számára érthető és befogadható legyen.

Craddock esetében inkább az egymástól független és elszigetelt sztorik halmozásáról beszélhetünk, amelyek mind-mind participációt biztosítanak a hallgatónak. Ebben az értelemben a narratív jelleg különálló sztorikban valósul meg, azaz az indukció egyedi eseteiben, ezért találóbb rá a sztori prédikáció elnevezés. Viszont az Új Homiletikán belül a sztori és narratív prédikáció különbözik egymástól. Az ún. narratív igehirdetés fogalma Lowry nevéhez kapcsolódik, akit a következőkben mutatok be.

Plot = Eseménysorozat, jelenetfűzés, történések rendje, cselekmény – Eugene Lowry

Lowry neve egyértelműen a narratív igehirdetés fogalmával vált egygyé az elmúlt évtizedekben. Ő az igazi prédikációt hatása után ítélte meg és nevezte el transzformációs (átformáló) prédikációnak. A transzformációs prédikáció célja, hogy a hallgató gondolkodása a prédikációban megtapasztalható események, élmények (érzelmek átélése, megélése) előidézése által változzon. „Amíg a tradicionális prédikáció a gondolatok átadására koncentrált, a kérügmaticus prédikáció a közvetítésre fókuszált. A meggyőző technikák éppen ezért nem voltak fontosak a kérügmaticus prédikációban, a hűség tanúságtétel viszont annál inkább. A nyelv itt egy bukott tényező, melyet Isten használhat csak fel jól. A transzformációs prédikáció jelenik meg ezek mellett, amelyet mások új homiletikának neveztek el. A legtöbbet

használt fogalmak az új homiletikában az esemény (*event*) és a találkozás (*encounter*). (...) A nyelv performatív ereje, mely képes az ember gondolkodását formálni vagy egy új irányba elindítani, központi elem ebben a homiletikában. Az olyan változók, mint metafora, tervezett mozgás, indukció, élmény és képzelet legtöbbször ehhez az új homiletikához tartoznak. A kulcs az előidézés (*evocation*).³⁴

Lowry is, ahogy a *New Homiletic* többi képviselője, rendkívül fontosnak tartotta a prédikáció formai kérdéseit. Műveiben legtöbbször Henry Grady Davis: *Design for preaching* (1958) című könyvét idézi. Az optimális formát a nyelv segítségével, a dramaturgia eszközeivel kívánja megtalálni. Lowry elmélete is az új hermeneutika talajából nőtt ki, ugyanis homiletikájának legfontosabb eleme az időben végbemenő nyelvi eseménynek az alkotó, fejlesztő ereje. „A kérdés az idő – a temporalitásával, a narrativitásával és természetesen a történeti lét faktacitásával.”³⁵ Ugyanis a prédikációra nem úgy tekint, mint egy elvont, időtől független fogalmi létezőre, hanem úgy, mint egy, az időben lejátszódó drámára. A prédikáció nála már keresi azokat a megszokott templomtól eltérő esztétikai formákat, melyek segítségével lehetnek az üzenet eseményszerű megjelenítésében. Éppen ezért az ő homiletikai modellje a színházi performance-hoz áll közel, vagy ha irodalmi művekre gondolunk, akkor a rövidebb, de nagy hatású, jó dramaturgiájú olvasmányokra kell gondolnunk, mint például a novellákra. „A prédikáció nem egy dogmatikai előadás. Az egy időben lejátszódó esemény (*event-in-time*), egy narratív művészi forma, mely alakjában inkább hasonlít egy színházi darabhoz vagy egy novellához, mintsem egy könyvhöz.”³⁶ Lowry szerint a prédikátor egy művész, a prédikáció pedig műalkotás, narratív művészi forma.³⁷

Lowry szerint a legjobb prédikáció mindig olyan, mint egy történet elmesélése. Az evangélium a Jézusról szóló történet, tulajdonképpen A történet (*The Story*). Ezt elmondani, megformálni, megmunkálni kell, nem pedig megszerkeszteni. A sztori lényege, hogy mindenki a saját sztorijából megérkezzen „A” történetbe. Mindenki a saját élettörténetéből kiindulva, vagyis egy kívülről befelé tartó mozgás révén a Jézus-történet részesévé váljon. Ez pedig „A” történet megosztásában, kommunikálásában van benne, mégpedig oly módon, hogy a kommunikációs (nyelv)esemény hatására a hallgató előhívja saját korábbi tapasztalatait, majd elhagyja saját sztoriját, és egy új történet, a Jézus-történet szereplőjévé válik.

A prédikáció Lowry gondolkodásában nem egy logikai építmény, hanem egy időben lejátszódó esemény, amely a prédikátor és a gyülekezet között zajló kommunikáció eseménye. A prédikációt szerinte nem konstruálni kell (*construct*), hanem alakítani (fejleszteni – *develop*). Az előbbi egy építkezés képét villantja fel, ahol dolgokról van szó, míg az utóbbi egy virág virágba borulásának folyamatára emlékeztet, ahol tulajdonképpen a kifejlődő élet képe jelenik meg.

„A történet halad. Van egy megtervezett mozgása (cselekménysora – *plot*).”³⁸ A „*plot*” egy cselekményeket tartalmazó megtervezett mozgásfolyamat, melynek fejlődése és folytonossága van. Elég nehéz visszaadni magyar nyelven ennek az angol szónak az itteni jelentését. Lowry egy olyan komplex, megtervezett mozgásfolyamatra gondol, amelyben minden esemény és cselekmény kölcsönhatásban áll egymással. Fontos, hogy ezek az elemek mindig szerepelnek ebben a bizonyos megtervezett mozgásban (*plot*-ban). Ennek két kulcsszava a tervezettség és a folyamat, ezért magyarul tervezett mozgás(folyamat)nak fordítom. A narratív prédikáció tervezettségét a sorrend (*sequence*) biztosítja, ahol a cselekmények meghatározott sorban követik egymást, ami a mozgás, a folyamat elevenségét biztosítja.³⁹

Így tehát a narratív prédikáció a cselekmény, esemény (*plot*) forma által lesz narratív prédikációvá. Ebben különbözik a sztoripredikációtól, amely egy történetet vagy történeteket mesél el, a narratív prédikáció pedig tervezett mozgásfolyamaton (*plot*) halad végig. Ennek a tervezett mozgásnak pedig mindig konkrét állomásai vannak. Egy konfliktussal vagy egy

egyensúly megbillenésével kezdődik, ami feszültséget gerjeszt. Ez a feszültség fokozódik és végletesen elmélyül, amit egy éles irányváltás követ, és végül a megoldáshoz vagy a végkifejlethez jut el a folyamat.⁴⁰ Természetesen a tékozló fiú történetében például a *story* és a *plot* egybeesik, hiszen egy olyan tökéletesen kifejlesztett drámai történetről van szó, amelyben jelen van a diszkrepancia, az azt követő lehetetlen helyzet, az éles irányváltás és a végén a megoldás. Ez tehát egyszerre egy történet és egy tervezett mozgásfolyamat. Viszont jó tudni, hogy a sztoriprédikáció mint műfaji elnevezés különbözik a narratív prédikációtól.

A következőkben azt vizsgálom meg, hogyan következnek a *plot* különböző eseményei egymás után. A prédikáció elvezet a „viszketéstől” a „vakarásig”,⁴¹ mondja Lowry. „A prédikáció elmondása mindig a viszketéssel kezdődik és a megvakarás irányába halad, azaz az ember problémás helyzetétől az evangéliumi megoldás irányába.”⁴² A probléma és a megoldás között lévő előrehaladás alakítja ki a narratív prédikáció formáját. Legtöbbször azonban nem is a megoldás ténye a kérdéses, hanem a megoldás hogyanja, azaz maga a megtett út. Itt Lowry két dramaturgiát hasonlít össze. Az egyikben zajlanak az események, és elképzelés sincs arról, mi lesz a megoldás a végén. Ez a tipikus mozifilm dramaturgia. A másikban, például egy tévésorozat dramaturgiájában⁴³ tudjuk, hogy lesz megoldás, de nem tudjuk, hogyan jut el a megoldásig. Azaz a „hogyan” izgalmas ebben az esetben. Lowry szerint a prédikációk ez utóbbi megtervezett dramaturgia alapján haladnak előre, ahol a hallgatóság vasárnaponként tudja, hogy Krisztus a Megváltó. De a felvetett konkrét kérdésre hogyan kapnak választ, ez a „hogyan” a kulcs, a figyelem megtartásának a kulcsa.⁴⁴ Tehát a „hogyan”, azaz maga a folyamat a lényeges. Ez a folyamat öt eseményen halad végig.⁴⁵

1. Az egyensúly felborítása, feszült helyzet („*upsz*”).
2. Az eltérés analízise, elmélyítése („*uff*”).
3. A megoldás felvillantása („*aha*”).
4. Az evangélium megtapasztalása („*vaó*”).
5. A konzekvenciák levonása („*jee*”).

A legfontosabb a prédikációban a kiindulópont meghatározása, amellyel az igehirdető bevonja a hallgatót, hogy részese legyen a prédikációnak. A kiindulópont mindig a megszokottól való eltérés érzékeltetése, azaz a megszokott élet egyensúlyi helyzetét kell kibillenteni, konfliktust vagy feszültséget kell generálni, hogy a hallgató érdeklődést tanúsítson. Kurt Lewint idézi Lowry, aki szerint az egyensúly az ember életében mindig különböző feszültségek kiegyenlített állapota. Amennyiben ezt meg kívánja valaki billenteni, vagy a feszültséget kell növelni az egyik oldalon, vagy csökkenteni a feszültséget a statikus és a kívánt állapot között.⁴⁶ Ha ez sikerül, akkor a hallgató megoldás után fog kérdezni, és a prédikáció ekkor éri el a célját. Ahhoz, hogy ez a megbillenés megtörténjen, be lehet mutatni az igerészben található diszkrepanciát. Ennek a résznek nem kell hosszúnak lennie, de annál inkább meg kell ragadnia a hallgatót, mert ha ez itt nem történik meg, akkor kimarad a prédikáció folyamatából.

A prédikáció mozgásának második állomása a probléma elmélyítése. Lowry szerint a dolgok nagy sokasága ok-okozati összefüggésben áll egymással, így itt helye van a deduktív következtető formának is. Ennek a résznek a célja az, hogy a lehető legmélyebbre szálljon alá a probléma elemzésében. Itt lehet élni a lélektani elemzésekkel is, így ez a rész szokott a prédikációban a leghosszabb lenni.

A harmadik állomásnál még nem a megoldás következik, hanem csak annak felvillantása. Míg az előző két állomáson azt erősíti meg a prédikáció, hogy valahol hiány van, ez az állomás felvillantja azt, hogy ezt a hiányt be lehet tölteni, de nem a megoldást kínálja azonnal a problémára.

A prédikáció mozgásának negyedik állomása az evangélium megtapasztalása. Mivel a valóságosan megtapasztalt evangélium feje tetejére állítja a hallgató életét, ezért nem jöhet szóba a liberális teológia által képviselt kontinuitás ember és evangélium között. „Ezért induktív módon kezdek, majd továbbvezetem a szálát a megoldás irányába, ahol megmutatom, hogy az ember itt teljességgel tehetetlen, majd az evangélium mindent a feje tetejére állít, végül az evangéliumot deduktívan proklamálom.”⁴⁷

Végezetül pedig egy hatásos lezárásra van szükség, mondja Lowry. A megoldás felvillantása még nem oldotta meg a feszültséget vagy a konfliktust, ennek itt van a helye, a prédikáció eseményének a végén. A prédikáció tehát akkor tölti be szerepét, ha a megbillentett egyensúlyt egy másik keretben az evangélium segítségével visszaállítja.

Így Lowry más profán művészeteket választ a retorikai műalkotás helyett, mégpedig a megjelenítő színművészet dinamikáját, a dramaturgiát. A drámai forma egyértelműen pszichológiai alapokon, affektusokkal kívánja elérni és mentális (hitbeli) változásra bírni a hallgatót (ld. feszültség keltése, feloldása). Így Lowrynál a prédikáció nem pusztán nyelvesemény, hanem egyszerre pszichológiai esemény is.

Befejezés

Az előbbieken bemutatott két modell azt mutatja meg számunkra, hogy mit értünk elsősorban „sztoripredikáció”, illetve „narratív predikáció” név alatt. Ugyanakkor azt is látni kell, hogy mindkettő, az elnevezéseken túl, narratív jelleggel rendelkezik, azaz a narrativitás elvi kérdései mindkét módszernél alkalmazhatóak.

A narratív igehirdetés létkérdése, hogy történik-e az, ami hangzik. Azaz nem a mese módszere, nem az elbeszélés ismertetőjegyei, hanem az esemény tesz egy prédikációt narratív prédikációvá. Ahogy Craddock írja, a narratív igehirdetés egyik nagy előnye, hogy szabadon biztosítja a participációt, de ugyanúgy a távolságtartást is. Ez nem csupán az igehallgatókra, hanem az igehirdetőkre is ugyanúgy vonatkozik. A magyar református igehirdetési gyakorlatban részt vevő igehirdetők és igehallgatók nagy részének a narratív igehirdetés elmélete és gyakorlata idegen és furcsa. Ezek teljes mértékben érthetőek, és az okokat nem is kell magyarázni. Azaz a távolságtartásra teljes szabadságuk van, ezt a narratív igehirdetés biztosítja.

Ugyanakkor ma már nem minden igehallgató szocializálódik templomfalak között. Amikor egy olyan nemzedék számára kell ígét hirdetni, ahol a Lk 15-ben első olvasatra a saját életnarratívák alapján az atya negatív szereplő, mert kivételez és megkülönböztet a két testvér között, a tékozló fiú az elkényeztetett testvér, akinek mindent szabad, s végül az idősebb testvér a vállalható pozitív szereplő (megtörtént értelmezési esetet írok itt), talán nem árt egy mai, hasonló módon alaposan kimunkált „tékozló fiú”-történetet elmondani, hogy a valódi üzenet érthetővé és átélhetővé váljon.

JEGYZETEK

1 Homo narrans. Emberek, történetek és kontextusok. Kolozsvár. KOMP-PRESS. 2002. – **2** Tengelyi László: Élettörténet és sorseseemény, 17–18. p., Atlantisz, 1998. – **3** Fisher, Walter R.: Human Communication as Narration: Toward a Philosophy of Reason, Value, and Action, University of South Carolina Press, Columbia, 1987. – **4** Uo. 24. p. – **5** Thomas S. Kuhn: The structure of scientific revolutions, University of Chicago Press, 1970. – **6** Fisher, 194. p. – **7** A beszéd részei: bevezetés, narráció, (kitérés), tétel, bizonyítás, (cáfolás), befejezés. – **8** Arisztotelész: Rétorika, 1417b, Budapest, 1982. – **9** Spurgeon, Charles Haddon: The Art of Illustration, Pilgrim Press, 1986. – **10** Comparative rhetoric: an historical and cross-cultural introduction, Oxford University Press, 1998. – **11** Auerbach, Erich: Mimézis: A valóság ábrázolása az európai irodalomban, Gondolat, Budapest, 1985. Ebben a művében Auerbach pl. Homérosz Odüsszeiáját vetette össze a bibliai elbeszélésekkel, majd pedig lépten-nyomon kiemeli, hogy a bibliai elbeszélések történelmi, időbeli és tudati aspektusai sokkal mélyebbek. Szerinte a Szentírás elbeszéléseinek minősége sajátos és egyedülállóan realista. – **12** Niebuhr, Richard: The meaning of revelation, Westminster JKP, 2006. – **13** Frei, Hans W.: The eclipse of Biblical narrative: a study in eighteenth and nineteenth century hermeneutics, Yale University Press, 1980. – **14** Metz, Johan Baptist: Kleine

Apologie des Erzählens, Concilium 9, (1973), 329–334. p. – **15** Nem véletlenül lett a narratív teológia a felszabadítás-teológia melegágya. – **16** Az integráló megközelítés véleményem szerint a legjobb közeledés, mert lehetőséget biztosít a vitára és a párbeszédre. – **17** Vályi Nagy Ágnes: Narratív teológia, narratív igehirdetés, 7. p., Théma 1999/2–3, 4–12- p. – **18** Davis, Grady Henry: Design for preaching, 15–16. p., Fortress Press, Philadelphia, 1958. – **19** Thiselton, Anthony C.: The New Hermeneutic, in A Guide to Contemporary Hermeneutics: Major Trends in Biblical Interpretation, szerk. McKim, Donald K., Eerdmans, Grand Rapids, 1986. Id. még: Thiselton, Anthony C.: The two horizons, New Testament hermeneutics and philosophical description, 10–16. p., Eerdmans, Grand Rapids, 1980. – **20** Heidegger: Hölderlin and the essence of poetry, transl. Douglas Scott, in Heidegger Martin: Existence and Being, 291–315. p., Read Books, 2007. – **21** ld. i. m. 301. p.: A Hölderlin idézet így hangzik: „Mióta párbeszéd vagyunk, és képesek vagyunk egymást meghallani.” Mi – emberi lények – egy párbeszéd vagyunk. Az embernek a létezése a nyelvben van megalapozva, de ez csak a párbeszédben válik valósággá. – **22** Craddock, Fred B.: As One without authority, 31. p., Chalice Press, 2001. – **23** I. m. 6. p. – **24** I. m. 7. p. – **25** Isten és szó, a megfelelő idézeteket ld. fentebb. – **26** Craddock 2001, 8. p. – **27** I. m. 9. p. – **28** I. m. 45–46. p. – **29** I. m. 49. p. – **30** I. m. 47. p. – **31** Craddock Kierkegaardtól veszi kezdő mottóját: A keresztyének földjén nincs hiány az információban; másvalami hiányzik, mégpedig az, hogy az egyik ember képes legyen a másik felé direkt módon kommunikálni. – **32** Craddock, B. Fred: Overhearing the Gospel, preaching and teaching the faith to persons who have not heard it all, 97. p., Abingdon Press, 1978. – **33** Craddock 2001, 52. p. – **34** Lowry, Eugene L.: The Sermon, dancing the edge of mystery, 31. p., Abingdon, Nashville, 1997. – **35** I. m. 19. p. – **36** Lowry, Eugene L.: The homiletical plot, The sermon as narrative art form, xx.p., Westminster John Knox Press, Louisville, 2001. – **37** I. m. 12. p. – **38** Roth, Robert: Story and reality, 23–24. p., W. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids, 1973. – **39** Lowry 1997, 24. p. – **40** I. m. 23. p. – **41** Lowry 1997, 19. p. – **42** Lowry 2001, 20. p. – **43** Egy korábbi detektív-sorozatot említ meg Lowry, a jól ismert és a magyar adókon 2009-ben is sugárzott Columbo filmsorozatot, ahol a megszokott dramaturgia szerint mindenki tudhatja, hogy ki a gyilkos, de a titok az, hogyan jön rá a detektív erre. Egy másik hasonló dramaturgiájú kórházi sorozatot is említeni tudok 2009-ből, a dr. House filmsorozatot, ahol a betegség adott, de a folyamat, ahogy az orvos a betegséget diagnosztizálja, maga a titok. – **44** Lowry 2001 24. p. – **45** Lowry ötlépcsős drámai modelljét egyfajta tanuláspszichológiai modell után alkotta meg, ahol szintén öt lépés követi egymást: motivációs szakasz, a probléma behatárolása, próba/szerencse, megoldási javaslat, a megoldás megerősítése. – **46** I. m. 84. p. – **47** I. m. 79. p.

